

Анотація

У статті розглядається силуети міст у історичній ретроспективі та визначається активна роль, яку необхідно враховувати при формуванні архітектурно - просторової композиції міста.

Annotation

City silhouette in historical retrospective are considered in the article and the active role of the silhouette is discovered, that is supposed to be taken into account when forming architectural and spatial composition of the big city.

УДК 711, 455

У. Б. Полутренко,

*Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу***МЕТОДИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ПАЛАЦОВО-ЗАМКОВИХ КОМПЛЕКСІВ ПРИКАРПАТТЯ**

Розглянуто специфіку методів збереження та відновлення архітектурно-містобудівних пам'яток на прикладах декількох палацово-замкових комплексів Прикарпаття, які в майбутньому можуть використовуватися в туристично-рекреаційному просторі.

Ключові слова: методи збереження та відновлення, палацово-замкові комплекси, туристично-рекреаційний простір.

Актуальність проблеми. Збереження та відновлення архітектурно-містобудівних пам'яток є одним з пріоритетних завдань суспільства. Адже дефіцит фінансування реставраційно-консерваційних заходів, недостатній систематичний контроль за станом кожного об'єкта, занедбаність і руйнівний вплив навколишнього середовища зачепили в Україні пам'ятки як державного, так і місцевого значення. Якщо найближчим часом такий лавиноподібний процес не зупинити, то це призведе до втрати цінних архітектурно-містобудівних пам'яток [1]. Стримати прогресування процесу дегенерації можна завдяки застосуванню комплексного або системного підходу, який перетворює пам'ятки з «пасивних» музейних експонатів на «активні» об'єкти культурно-просвітницького та рекреаційно-туристичного значення [2]. Таким чином, на сьогоднішній день, актуальними є різноманітні методи збереження й відновлення цінних об'єктів архітектури та містобудування. Принципи застосування найперспективніших методів можна проілюструвати на прикладах палацово-замкових комплексів Прикарпаття.

Мета статті полягає в аналізі специфіки методів збереження й відновлення архітектурно-містобудівних пам'яток та пропозиціях застосування розглянутих методів до палацово-замкових комплексів Прикарпаття.

Виклад матеріалу. Відновлення та збереження пам'яток архітектури й містобудування – специфічна сфера архітектурно-містобудівної діяльності, яка потребує комплексного (системного) підходу. Традиційними для даної сфери є методи консервації, реставрації, реконструкції, реновації, ревалоризації, модернізації, створення нового архітектурно-містобудівного середовища, «макетування», а також ревіталізації [3]. Специфіка методів збереження та відновлення архітектурно-містобудівних об'єктів залежить від певних факторів: розташування пам'ятки в містобудівній структурі, особливостей функціонального використання, матеріально-конструктивної структури, архітектурно-стилістичних характеристик та рівня інженерної інфраструктури [2]. Основою такого процесу служить системний підхід, який враховує унікальність і цінність архітектурно-містобудівного образу пам'яток. Таким чином зберігається самотутня автентичність та ідентичність, які слугують однією з основних цінностей пам'яток архітектурно-містобудівної спадщини, зокрема палацово-замкових комплексів [4].

Комплексний (системний) підхід збереження та відновлення таких об'єктів передбачає послідовне застосування певних методів, наприклад, консервації, реставрації та ревіталізації. Варто зазначити, що в теперішній час, одним з найперспективніших є метод ревіталізації. Для чіткого аналізу специфіки, кожен із методів збереження та відновлення архітектурно-містобудівних пам'яток, варто розглянути комплексно, на прикладах застосування цих методів до палацово-замкових комплексів Прикарпаття:

- садиба графа Рея в с. Приозерне Рогатинського району – пам'ятка архітектури національного значення XVIII – XIX ст.; охоронний № 1193 (згідно Постанови Ради Міністрів УРСР № 442 від 06 вересня 1979 р.) [5]. На даний час садиба Рея перебуває на межі руйнування, тому необхідним є проведення відновлювальних робіт щодо всього комплексу споруд та паркової території [6]. Для палацу, в'їзної брами та прибрамного корпусу садиби слід найперше застосувати метод реставрації (взявши за основу робочі креслення УДНРПІ «Укрпроектреставрація» [7]), який передбачає: повне збереження й відтворення структури, сформованої до певного історичного періоду; відновлення архітектурно-стилістичного вигляду споруд і просторів із застосуванням автентичних матеріалів і технологій; відновлення та використання створеної інженерної інфраструктури, необхідної для функціонування об'єктів. При цьому, нашарування різних епох, привнесені в архітектуру споруд, повинні бути збережені, оскільки єдність стилю не є метою реставрації [3]. Для

зруйнованих споруд зерносховища та конюшні, необхідно застосувати метод реконструкції. Метод реконструкції важливо використати також при відтворенні ландшафтного парку садиби Рея, згідно робочих креслень УДНРПІ «Укрпроектреставрація» по благоустрою території [8]. Застосовуючи метод реконструкції слід керуватись принципом ретроспективного підходу, який передбачає детальне відтворення втрачених будівель та ландшафтних просторів, для досягнення цілісності архітектурно-містобудівного середовища. Варто зазначити, що застосування ретроспективного підходу, при відновленні садиби Рея, можливе завдяки наявності достовірного архівного матеріалу для відтворення [3]. Завершальним методом відновлення комплексу садиби Рея є метод ревіталізації, який об'єднує в собі безліч аспектів містобудування, архітектури, дизайну, рекреації, туризму та соціально-економічних показників [9]. Важливим чинником ревіталізації садиби Рея є використання її архітектурного потенціалу в рекреаційно-туристичному просторі Прикарпаття. Цьому передусім сприятиме створення туристичного маршруту для огляду архітектурних пам'яток. Оскільки с. Приозерне розташоване поблизу автомобільної траси Івано-Франківськ - Рогатин - Бібрка – Львів, то маршрут пролягатиме через такі населені пункти як с. Крилос, м. Галич, с. Поплавники, с. Більшівці, с. Бовшів, м. Бурштин, м. Рогатин, с. Чесники, с. Черче, с. Підкамінь. Приозерне слугуватиме кінцевою точкою маршруту. Такий підхід позитивно вплине на формування рекреаційно-туристичної інфраструктури Прикарпаття. Водночас, необхідно посилити розвиток готельного туризму в с. Приозерне, завдяки влаштуванню готельних номерів у відреставрованому палаці садиби Рея та пристосуванню другого поверху флігелів прибрамного корпусу в'їзної брами під апартamenti для туристів (на першому поверсі розміщуватиметься адміністрація всього комплексу садиби). Крім того, слід організувати розвиток пізнавального туризму, пристосовавши реконструйоване приміщення колишнього зерносховища під музейно-виставкові зали для періодичних виставок (фотографії, живопису, графіки, макетування, скульптури, декоративно-прикладного мистецтва тощо). Найцікавішим для туристів буде фестивально-анімаційний туризм, на базі садибно-палацового комплексу Рея, який включатиме проведення на території садиби фестивалів, театральних постановок із життя й побуту знаті XVI ст. – XIX ст., концертів етно-рокової музики, вечірніх феєр-шоу, анімаційних феєрій, майстер-класів по народних танцях, а також історичних реконструкцій і демонстрацій (для прикладу, лицарських турнірів, бугуртів, змагань лучників, трюків на конях) [6]. При цьому, крім методу ревіталізації, паралельно застосовуватимуться: метод реновації, який передбачає мінімальні зміни в структурі споруд і просторів, збереження колишніх і введення нових функцій за

автентичним функціональним профілем та метод модернізації, при якому допускається використання будь-яких можливих технологій, матеріалів і конструкцій та повністю сучасної інженерної інфраструктури [3];

- замок Чорторийських в с. Чернелиця Городенківського району – пам'ятка оборонної архітектури національного значення XVII ст.; охоронний № 251, згідно Постанови Ради Міністрів УРСР № 970 від 24 серпня 1963 р. [10]. Через недостатність практичних заходів щодо охорони фортифікації, на сьогодні твердиня перебуває в напівзруйнованому стані й продовжує руйнуватися під впливом антропогенних і природних чинників. Щоб зупинити процес руйнування цієї неповторної пам'ятки оборонної архітектури, необхідним є проведення комплексу відновлюваних робіт і перетворення замку на туристичний музейно-рекреаційний центр Городенківського району, завдяки впровадженню нових функцій як основи для методу ревіталізації [11]. Однак, для збережених частин в'їзної вежі, прибрамного корпусу, оборонних стін і бастіонів необхідно найперше застосувати метод консервації (на основі робочих креслень УДНРПІ «Укрпроектреставрація» [12]), який передбачає повне збереження структури й архітектурно-стилістичних характеристик об'єкту, що склалися на момент проведення відновлюваних робіт [3]. Наступним етапом відновлення споруд Чернелицького замку (зокрема, зруйнованих частин в'їзної вежі, прибрамного корпусу, бастіонів та оборонних стін) є використання методу реставрації (взявши за основу робочі креслення реставрації УДНРПІ «Укрпроектреставрація» [12]), який передбачає: відновлення архітектурно-стилістичного вигляду споруд і просторів, застосовуючи автентичні технології й матеріали; повне збереження й відтворення структури, сформованої до визначеного історичного періоду; створення прихованої сучасної інженерної інфраструктури, необхідної для функціонування об'єкту; збереження нашарування різних епох, привнесених в архітектуру споруд [3]. Для палацу з колотого каменю (в південно-західній частині замкового двору), від якого до нашого часу залишилися тільки фундаменти, необхідно застосувати метод реконструкції за принципом історичної стилізації, який передбачає відтворення старих будівель та будівництво нових з використанням автентичних стилів, технологій і матеріалів, на основі аналогів і без точного копіювання оригіналу. Пропонований принцип є найбільш органічним в даному випадку, оскільки застосовується в зонах реставрації при реконструкції історичної забудови та заповненні розривів [3]. Завершує стратегію відновлення Чернелицького замку метод ревіталізації, який передбачає сукупність заходів, спрямованих на регенерацію та використання за первісним або новим (найперспективнішим у даний час, наприклад, туристично-рекреаційним) функціональним

призначенням архітектурних об'єктів і комплексів [13]. Оскільки, в давнину Чернелиця була своєрідним водоплавним пунктом зв'язку з іншими поселеннями, а також враховуючи стрімкий розвиток туристичних сплавів по р. Дністер сьогодні, насамперед, важливо сформувавши туристичні маршрути, які створять можливість огляду пам'яток оборонної архітектури. Відправною точкою слугуватиме Чернелицький замок. Маршрути пролягатимуть через населені пункти, розташовані поблизу Дністра: с. Раковець, с. Лука, смт. Коропець, с. Маріямпіль, м. Галич. Водночас, слід посилити розвиток готельного туризму в смт. Чернелиця, завдяки влаштуванню готельних номерів у реконструйованому палаці Чорторійських та використанню садиб місцевих жителів і агроготелів. При цьому, аспекти методу ревіталізації буде застосовано так, що вони сприятимуть охороні Чернелицького замку, розвитку сільських господарств, створенню додаткових робочих місць, активізації місцевого ринку праці, підвищенню культурного рівня жителів та створенню можливості повноцінного відпочинку малозабезпечених людей. Крім того, влаштування в приміщеннях прибрамного корпусу Чернелицького замку музею історії зброї XV – XIX ст. та періодичних виставок (сучасного мистецтва, скульптури, живопису, фотографії, графіки, макетування, декоративно-прикладного мистецтва) сприятиме розвитку пізнавального туризму. Також, одним із сучасних аспектів методу ревіталізації замку Чорторійських може стати формування ділового туризму, який полягатиме в проведенні конференцій та симпозіумів у приміщенні другого ярусу в'їзної вежі, пристосованому під конференц-зал. Найперспективнішим підходом щодо відновлення фортифікації, може стати фестивально-анімаційний туризм на базі замку Чорторійських, з влаштуванням на території замкового двору відкритого театру й танцполя (призначених для проведення театральних постановок із життя й побуту часів середньовіччя, історичних реконструкцій лицарських турнірів, анімаційних шоу й вечірніх фаер-шоу, тематичних фестивалів, фольк-концертів і майстер-класів по етно-танцях) [11]. При відновленні Чернелицького замку, одночасно з методом ревіталізації, використовуватимуться: метод реновації, згідно якого, зводяться до мінімуму зміни в структурі споруд і просторів, а при виконанні відновлювальних робіт, допускається використання автентичних і сучасних матеріалів, конструкцій і технологій, зокрема нової інженерної інфраструктури при прихованому способі встановлення та метод модернізації, що характеризується введенням сучасних і футуристичних функцій, не пов'язаних з колишнім функціональним використанням об'єкту, враховуючи історичний архітектурно-містобудівний контекст [3];

- Раковецький замок у с. Раковець Городенківського району – пам'ятка оборонної архітектури національного значення XVII ст.; охоронний № 1155

(421-Іф), згідно Постанови Ради Міністрів УРСР № 442 від 06 вересня 1979 р. [5]. В наш час замок – сильно зруйнований і процес руйнації продовжується через природні стихії та людську діяльність. Для припинення руйнування та відновлення Раковецького замку, необхідне застосування комплексного (системного) підходу [14]. Першим кроком такого підходу виступатиме метод консервації збережених замкових укріплень (шестикутної вежі та фрагменту кілевидної вежі). Наступним етапом відновлення замку стане метод реконструкції, на основі принципів історичної стилізації та ретроспективного підходу одночасно, що створить можливість проведення відновлюваних робіт за технологіями будівництва XVII ст. Поєднання цих двох принципів можливе, завдяки аналізу прикладів існуючих споруд подібного типу, використанню автентичних технологій будівництва, матеріалів й аналогів давніх інструментів (історична стилізація) та відтворенню втрачених будівель, через проектування нових споруд в стилі минулих епох, за наявності достовірного архівного матеріалу [3], зокрема креслень ескізного проекту часткової реставрації, консервації та пристосування Раковецького замку під музейно-туристичний заклад (краєзнавчий музей та притулок), розроблених 1981 р. УДНРП «Укрпроектреставрація» [15] (ретроспективний підхід) [3]. Такий комплексний підхід відновлення архітектурної пам'ятки є справжньою науковою «лабораторією», де водночас працюють історики, археологи, архітектори та будівничі. При цьому, застосовуватиметься також метод ревіталізації, який полягатиме в перетворенні самого процесу відновлення оборонної споруди на привабливий туристично-рекреаційний об'єкт не тільки Городенківського району, але й Західної України, завдяки створенню можливості для участі всіх бажаючих у процесі відновлення. Такі заходи приваблюватимуть туристів і слугуватимуть додатковим джерелом фінансування для відновлення замку. Крім того, враховуючи швидкий розвиток туристичних сплавів річками України, автором пропонується включити Раковецький замок у водний маршрут по р. Дністер, що слугуватиме важливим чинником методу ревіталізації. Даний маршрут пролягатиме через м. Галич, с. Маріямпіль, смт. Коропець, смт. Золотий Потік, с. Раковець, с. Чернелиця, с. Нирків, с. Жванець, м. Хотин і сприятиме активному залученню пам'ятки оборонної архітектури в туристично-рекреаційний простір Західної України [14].

Висновки. В результаті аналізу специфіки методів збереження та відновлення архітектурно-містобудівної спадщини на прикладах палацово-замкових комплексів Прикарпаття (садиби графа Рея в с. Приозерне, замку Чорторійських у с. Чернелиця та Раковецького замку), можна зробити висновок, що основою такого процесу служить системний (комплексний)

підхід, який враховує унікальність архітектурно-містобудівного образу пам'яток, зберігаючи їх основні цінності – самотутню автентичність та ідентичність. Комплексний підхід збереження та відновлення таких об'єктів передбачає послідовне застосування певних методів, наприклад, консервації, реставрації та ревіталізації. Одним з найперспективніших, в теперішній час, є метод ревіталізації, який включає в себе детальний аналіз та пропозиції щодо архітектурно-містобудівної ситуації, стану інженерної інфраструктури та транспортного обслуговування палацово-замкових комплексів, а також прогнози чисельності населення та основні напрямки соціально-економічного розвитку населених пунктів, де знаходяться архітектурно-містобудівні пам'ятки.

Список літературних джерел:

1. Проект восстановления объекта культурного наследия [Електронний ресурс] // iso-museum.ru [сайт]. – Режим доступу: http://iso-museum.ru/blog/search_eff0eee1ebe5ece020f1eef5f0e0ede5ede8ff20efe0ecfff2ede8eae220e0f0f5e8f2e5eaf2f3f0fb20e0f0e3f3ece5edf2fb.html
2. Личак Н.А. Сохранение и восстановление памятников истории и культуры Верхнего Поволжья в 1917-1930 гг.: дис. кандидата исторических наук: спец. 07.00.02 «Отечественная история» / Наталия Алексеевна Личак. – Ярославль, 2003. – 197 с.
3. Исторический центр г. Самары: стратегия градостроительной реконструкции [Електронний ресурс] // zemstroyplan.com [сайт]. – Режим доступу: <http://zemstroyplan.com/istoricheskij-centr-g-samary-strategiya-gradostroitelnoj-rekonstrukcii.html>
4. Ревитализация старых городов в рамках проекта ЕС–ПРООН в Украине [Електронний ресурс] // www.goloskrima.com [сайт]. – Режим доступу: <http://www.goloskrima.com/?p=8749>
5. Постанова Ради Міністрів Української РСР від 06 вересня 1979 року N 442 «Про доповнення списку пам'яток містобудування і архітектури Української РСР, що перебувають під охороною держави» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/442-79-%D0%BF/page?text=%EF%F0%E8%EE%E7%E5%F0%ED%E5>.
6. Полутренко У.Б. Перспективи використання архітектурного потенціалу садиби Рея в туристично-рекреаційному просторі Прикарпаття // International scientific and practical congress «Scientific resources management of countries and regions» (Copenhagen. 18 July 2014): report of thesis. Copenhagen. 2014. P. 88 – 99.
7. Пам'ятка архітектури XVIII – XIX ст. садиба Рея в с. Приозерне Рогатинського району Івано-Франківської області / Робочі креслення реставрації. Т.І. кн. 1. – Львів: Держбуд УРСР / Український спеціальний науково-реставраційний проектний інститут «Укрзахідпроектреставрація». – 1990. – 13с.
8. Садиба Рея в с. Приозерне Рогатинського району Івано-Франківської області – пам'ятка архітектури XVIII ст. / Робочі креслення реставрації / Генплан, благоустрій

території. Т.IV. кн. 2. вип. 2 – Львів: Держбуд УРСР / Український спеціальний науково-реставраційний проектний інститут «Укрзахідпроектреставрація». – 1994. – 3с.

9. Анализ процесса ревитализации промышленных зданий на примере объектов в Испании [Электронный ресурс] // www.rusnauka.com [сайт]. – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/34_VPEK_2012/Stroitelstvo/1_121228.doc.htm

10. Постанова Ради Міністрів Української РСР від 24 серпня 1963 року N 970 «Про впорядкування справи обліку та охорони пам'яток архітектури на території Української РСР» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/doccatalog/document?id=278177>

11. Полутренко У.Б. Замок Черторыйских в Чернелице: перспективы восстановления и включения в рекреационно-туристическое пространство Западной Украины // Международная научно-практическая конференция «Традиции и современное состояние культуры и искусств» (Минск, 28 - 29 ноября 2013 г.): тез. докл. Минск, 2013. С. 71-75

12. Замок XVII ст. в с. Чернелиця Городенківського району Івано-Франківської обл. / Робочі креслення реставрації. Т.III. кн. I. – Львів: Держбуд УРСР / Український спеціальний науково-реставраційний інститут «Укрзахідпроектреставрація». – 1992. – 30с.

13. Ревитализация городских территорий [Электронный ресурс] // www.rusnauka.com [сайт]. – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/10_DN_2012/Stroitelstvo/1_105191.doc.htm

14. Полутренко У.Б. Восстановление Раковецкого замка и включение его в туристическое пространство Западной Украины // V Международная научно-практическая конференция «Образование. Наука. Культура» (Гжель, 22 ноября 2013 г.): тез. докл. Гжель, 2013. С. 501-503

15. Садиба Рея в с. Приозерне Рогатинського району Івано-Франківської області – пам'ятка архітектури XVIII ст. / Робочі креслення реставрації / Генплан, благоустрій території. Т.IV. кн. 2. вип. 2 – Львів: Держбуд УРСР / Український спеціальний науково-реставраційний проектний інститут Укрзахідпроектреставрація. – 1994. – 3 с.

Аннотация

В статье рассмотрена специфика методов сохранения и восстановления архитектурно-градостроительных памятников на примерах нескольких дворцово-замковых комплексов Прикарпатья, которые в будущем могут использоваться в туристско-рекреационном пространстве.

Ключевые слова: методы сохранения и восстановления, дворцово-замковые комплексы, туристско-рекреационное пространство.

Abstract

In the article discussed the specifics of the methods of conservation and recovery of architectural and town planning monuments on the examples several palace and castle complexes Ciscarpathian, which in the future may be used in tourist and recreational space.

Keywords: methods of conservation and recovery, palace and castle complexes, tourist and recreational space.